

De Gierzwaluw in de westelijke Eempolders, een update

Jan Mooij

Gierzwaluw, Waverhoek, 26 mei 2019 | Maarten Buijs

In Nederland broedt de Gierzwaluw (*Apus apus*) bijna alleen in holtes in gebouwen. Voor die holtes gelden ook nog eisen wat betreft de aanvliegroutes en de hoogte ten opzichte van de grond. In het gebied waarin de Eempoldertellingen worden uitgevoerd zijn voor zover ons bekend geen nesten van Gierzwaluwen aanwezig. Waarschijnlijk komt dit door een gebrek aan geschikte nestholtes. De Gierzwaluw haalt zijn voedsel (vliegende insecten) vaak op grote afstand van zijn nest. Daarom is het toch niet vreemd dat wij wel regelmatig Gierzwaluwen in de polder zien.

Het inventariseren van broedende Gierzwaluwen is buitengewoon moeilijk. Ze broeden in holtes in gebouwen, vaak hoog en die zijn van beneden af niet goed te zien. Verder voeren ze hun jongen met grote ballen insecten en bezoeken het nest daarom meestal maar eens in de paar uur. Een beetje betrouwbare telling van de nesten is daardoor extreem arbeidsintensief. Omdat de dichtheden over kleine afstanden sterk kunnen variëren moet bovendien een groot gebied

worden onderzocht om een representatief beeld van de aantallen te krijgen. Hierdoor is het nog steeds onduidelijk of en hoeveel de aantallen broedende Gierzwaluwen in Nederland toenemen of afnemen.

Ander vliegbeeld

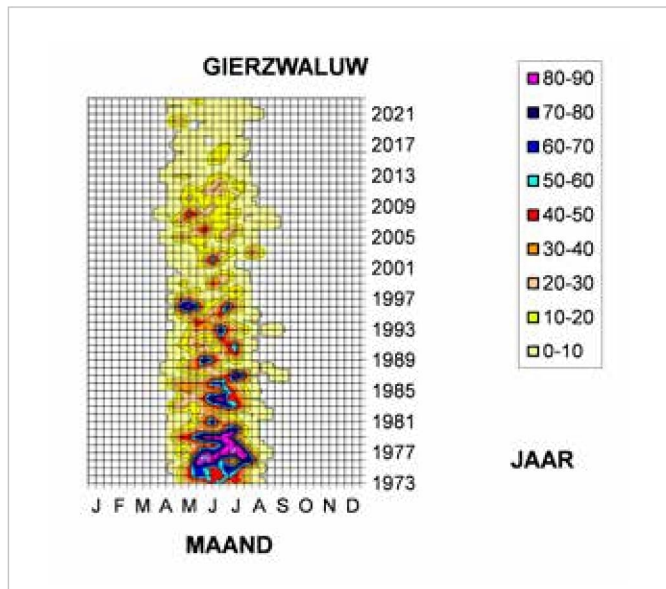
Bij de Eempoldertellingen tellen wij foeragerende Gierzwaluwen. Die vliegen in een open gebied en zijn daarom relatief makkelijk te tellen. Ze hebben met hun gebogen vleugels een heel ander vliegbeeld dan de echte zwaluwen en de kans op verwarring is daarom klein. Het ligt voor de hand dat als er veel Gierzwaluwen broeden er ook veel moeten foerageren. Het aantal door ons waargenomen Gierzwaluwen zou daarom een goede indicatie kunnen zijn voor het aantal broedende vogels in de omgeving. Die omgeving kan overigens behoorlijk groot zijn. Omdat er tussen hun voerbeurten uren kunnen verstrijken en ze hard kunnen vliegen, kunnen zij het zich permitteren om op vele kilometers van het nest eten te zoeken als daar genoeg te halen is.

Een samenvatting van de resultaten van de Eempoldertellingen wordt gegeven in

de figuren 1 en 2. Het is overduidelijk dat het aantal waargenomen Gierzwaluwen in de loop van de tijd dramatisch is gedaald. In het vorige artikel over de Gierzwaluw, dat in 2011 verscheen, werd berekend dat de aantallen sinds het begin van de tellingen met 80% waren afgenomen. Het is duidelijk dat de daling sindsdien heeft doorgezet. Inmiddels lijkt een afname met 95% niet overdreven. Het is onaannemelijk dat een dergelijke afname bij broedvogeltellingen niet zou opvallen. Overigens is de periode waarin wij Gierzwaluwen zien niet echt veranderd (figuur 3). De opwarming van het klimaat leidt vooralsnog niet tot een vroegere aankomst.

Bebouwde kom

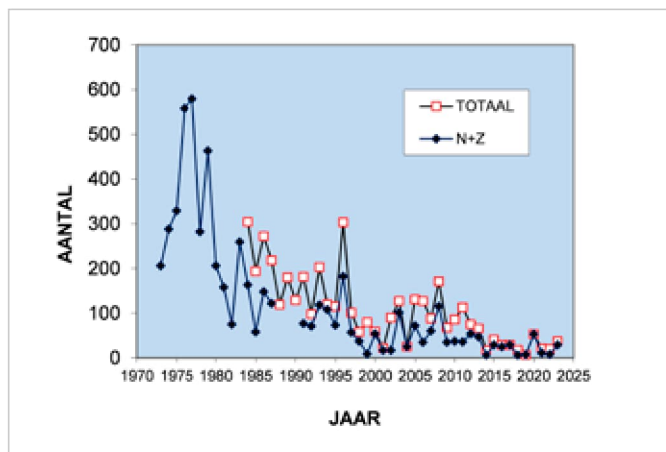
In 2007 heeft Sovon het telproject MUS (Meetnet Urbane Soorten) opgestart. Hierbij wordt in de broedtijd een paar keer op een groot aantal vooraf bepaalde punten binnen bebouwd gebied telkens gedurende vijf minuten genoteerd hoeveel vogels van alle soorten er worden waargenomen. Er wordt dus niet naar nesten gezocht. Voor Gierzwaluwen komt dat neer op het tellen van vliegende

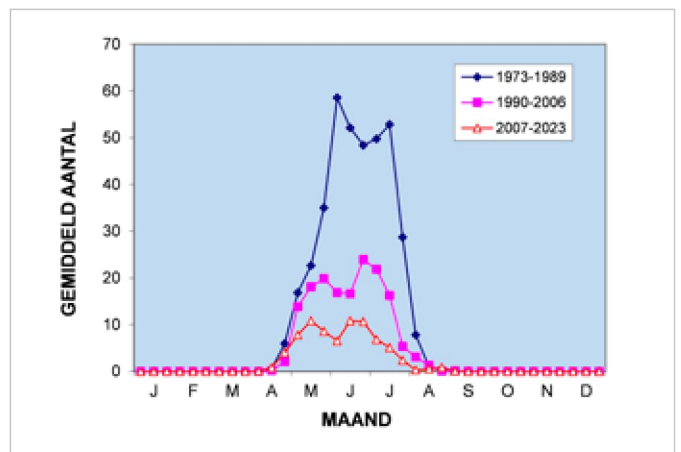
Figuur 1. Samenvatting van alle telresultaten voor de Gierzwaluw

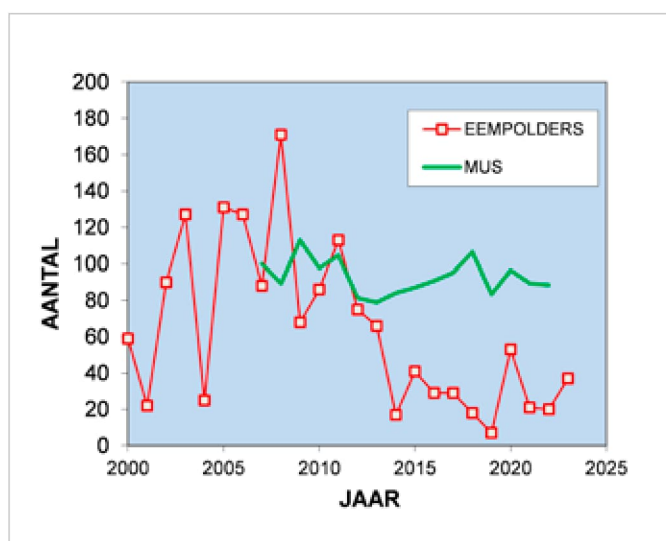
Gierzwaluw, 14 mei 2023, Huizermaat | Jurriën Uiterwijk

Figuur 2. Totaal aantal getelde Gierzwaluwen per jaar. De blauwe lijn geeft de aantallen zonder de Oosterveent, de rode lijn de totale aantallen. Ter vergelijking de indexen van de Sovon telreeksen voor het BMP-project (broedvogels) en de PTT telling (wintervogels).

Figuur 3. Gemiddeld aantal Gierzwaluwen per decade voor drie periodes van zestien jaar.

Figuur 4. Aantal waargenomen Gierzwaluwen voor de jaren 2000 tot en met 2023. De groene lijn geeft de index van het MUS-project van Sovon.

Literatuur

- Jonkers, D.A., Kole, R.A. & Taapken, J. (red.) (1987). Vogels tussen Vecht en Eem. VWG Het Gooi en Omstreken, Hilversum
- Bijlsma, R.G., Hustings, F. & Camphuysen, C.J. (2001). Algemene en schaarse Vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht
- Mooij, J. (2011). Het voorkomen van de Gierzwaluw in de westelijke Eempolders. De Korhaan, 45 (4): 137-139.
- Daalder, R. (2014). De Gierzwaluw. Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen
- Oosterhuis, R. (2018). Gierzwaluw *Apus apus* Pp 354-355, in Sovon Vogelatlas van Nederland, Kosmos Uitgevers, Utrecht-Antwerpen

vogels, net als bij de Eempoldertellingen. Er zijn natuurlijk ook verschillen. Het belangrijkste verschil lijkt dat MUS in de bebouwde kom wordt uitgevoerd, terwijl de Eempoldertellingen in een weidegebied plaatsvinden. Bij het tellen in bebouwd gebied worden vooral de nog niet broedende vogels geteld. De echte broedvogels zitten op het nest of zijn een heel eind verder op jacht naar insecten en komen maar zo nu en dan hun buit afleveren. Het lijkt echter een redelijke veronderstelling dat de aantalsverhouding tussen broedende en niet broedende vogels (vooral vogels die nog te jong zijn om te broeden) min of meer constant is. Dat betekent dan dat deze index een tamelijk betrouwbaar beeld kan geven van de ontwikkeling van de aantallen Gierzwaluwen in het bebouwde gebied in Nederland.

Niet representatief

In figuur 4 is de ontwikkeling van deze index sinds 2007 weergegeven als de groene lijn. Er blijkt geen sprake te zijn van een sterke afname. Dat betekent dat de resultaten van de Eempoldertellingen niet representatief zijn voor de ontwikkeling van de Nederlandse gierzwaluwstand. De volgende vraag is natuurlijk waarom dat het geval is. Er zijn een aantal mogelijkheden. De eerste mogelijkheid is dat het aantal insecten in de Eempolders veel sterker gedaald is dan gemiddeld

in Nederland. Het is bekend dat het aantal insecten in Nederland (en ver daarbuiten) de afgelopen jaren sterk is afgenomen. Als oorzaken worden onder meer waterverontreiniging en het gebruik van insecticiden in de landbouw genoemd. Ik zie echter geen redenen waarom dit in de Eempolders veel harder zou gaan dan in de rest van Nederland. Tot niet zo lang geleden deden de Boerenzwaluw en de Huiszwaluw, die ook vliegende insecten eten, het goed. De bij de Eempoldertellingen gemelde aantallen van deze soorten zijn vanaf rond 2015 (Huiszwaluw) respectievelijk 2020 (Boerenzwaluw) sterk verminderd. De afname van de Gierzwaluw is echter al veel langer aan de gang en lijkt daarom een andere oorzaak te hebben.

Grote hoogte

Het is natuurlijk mogelijk dat de afname van insecten in weidegebieden sterker is dan in andere plattelandsgebieden als akkerbouwgebieden of bossen, maar mij is daar niets van bekend. In stedelijk gebied wordt waarschijnlijk minder landbouwgif gebruikt, dus dat zou wel eens tot relatief meer insecten kunnen leiden. Alleen als er vergelijkbare gegevens bekend zouden zijn van andere plattelandsgebieden zouden we kunnen bepalen of de Eempolders daarvan afwijken. Helaas zijn zulke getallen mij niet bekend.

Gierzwaluwen foerageren vaak hoger dan echte zwaluwen. Op tamelijk grote hoogte vangen ze insecten als bladluizen en vliegende mieren. Een misschien wat gezochte maar wel interessante mogelijkheid is dat Gierzwaluwen in onze omgeving (of misschien wel overal) steeds hoger zijn gaan foerageren. Dat zou kunnen betekenen dat ze er nog wel zijn, maar dat ze ons gewoon veel minder opvallen, met als gevolg een afname van het aantal getelde vogels. Een oorzaak zou kunnen zijn dat echt hoog vliegende insecten relatief weinig zijn afgenomen, maar wat lager vliegende insecten juist meer. Ook hierover is mij echter niets bekend.

Hoe dan ook is duidelijk dat we nog heel weinig begrijpen van de aantalsontwikkeling van Gierzwaluwen in de Eempolders en waarschijnlijk ook in andere gebieden. Er valt dus nog veel te onderzoeken.

Gierzwaluwen nestelen in bebouwd gebied, maar foerageren onder andere in de Eempolders
7 juni 2024, Huizen | Klaas Geveke

